

PREN-T'HO
AMB FILOSOFIA

MIGUEL CANDEL

Calligraf

Pren-t'ho amb filosofia

Miguel Candel

Edicions Cal·ligraf

Figueres, 2026

Primera edició — juny de 2026

Publicació

Edicions Cal·ligraf, SL

Monturiol, 2, 1r 1a

17600 Figueres

Tel. (0034) 615 261 764

www.edicionscalligraf.com

info@edicionscalligraf.com

Disseny i maquetació

Plàcid Busquets

Impressió

DC Plus, Serveis Editorials

© de la il·lustració de portada

Dani Torrent

© del text

Miguel Candel Sanmartín

ISBN

979-13-991940-3-6

Dipòsit legal

GI 1045-2026

© d'aquesta edició

Edicions Cal·ligraf, SL

Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció parcial o total d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic. Les infraccions d'aquests drets es troben sotmeses a les sancions establertes a les lleis.



Taula

Advertència	11
Camada primera. La guerra dels mons	15
Camada segona. El gran ramat	29
Camada tercera. Raó i passió	41
Camada quarta. Llibertat	57
Camada cinquena. Consciència	71
Camada sisena. Ciència i filosofia	93
Camada setena. La Història i les històries	109
Camada vuitena. Eternitat	125
Camada novena (i última). ¿I si fos exactament a l'inrevés?	141

Advertència

Benvolguda amiga (és més probable encertar així el sexe del lector, almenys segons la meva experiència en el transport públic quant a proporció de lectores respecte de lectors), el llibret que, pel que em sembla, comences ara a llegir, és una miscel·lània de reflexions més o menys filosòfiques sobre temes diversos units pel fil conductor d'una preocupació que acuita (dir que «turmenta» seria excessiu) l'autor des de fa temps: ¿com trobar un substitut racional dels marcs de creences, bàsicament irracionals, que han estat el ciment que ha unit durant alguns mil·lennis les societats humanes i ha donat un cert sentit a la vida dels individus?

Que no s'entengui malament: tota creença que cohesiona una societat i serveix d'estímul a l'acció dels seus membres posseeix un innegable grau de racionalitat, la que acostuma a ser anomenada racionalitat *instrumental*. Tal com diu el títol d'una divertida pel·lícula de Woody Allen, «si la cosa funciona»... La immensa majoria dels membres de la nostra espècie sol accontentar-se amb això,

que la cosa funcioni: que la gent pugui conviure sense molestar-se (massa) els uns als altres, que hi hagi recursos suficients per satisfer les necessitats bàsiques (i, si és possible, d'altres no tan bàsiques) i que, en termes generals, el plaer guanyi la partida al dolor.

En qualsevol societat hi ha, però, una minoria de persones que no es conformen amb aquest tipus de racionalitat (que també podríem anomenar *pràctica*) i aspiren a emmarcar les seves vides en una *teoria* coherent sobre el món, una «cosmovisió» en què les peces encaixin com si el món fos una obra d'art (al cap i a la fi, tant *cosmos* en grec com *mundus* en llatí signifiquen «bell»).

Però, sense caure en el messianisme, crec que avui, a la vista del progressiu enfonsament de gran part de les creences religioses (o la radicalització hiperirracional d'altres), amb el consegüent buit de sentit que això està provocant en molta gent, aquesta minoria té l'obligació d'aportar idees força basades en la veritat objectiva (no en el mite) i capaces de servir de guia per a la vida social i individual. En cas contrari, l'*horror vacui* tan arrelat en l'espècie humana portarà indefectiblement a omplir el buit amb qualsevol nova mitologia, tant o més irracional que les ja conegudes (per exemple, la fe cega en la tecnologia com a panacea per a tots els mals socials; i, com a exemple dins l'exemple, la mitificació de la mal anomenada «intel·ligència artificial»).

L'autor ha de confessar que la idea d'escriure aquestes línies li va venir un matí de 2002 a la clínica on Maria, la seva companya, es recuperava de la recent extirpació d'una de les metàstasis del càncer que pocs anys després acabaria amb la seva vida. Aleshores es disposava a reprendre

la traducció al castellà d'un magnífic (i útil) volum de la filòsofa nord-americana Martha C. Nussbaum: *La teràpia del desig*. Perquè d'això es tracta, de curar certes malalties, no corporals sinó culturals, com ara les descrites en el paràgraf anterior, que brollen essencialment de la incapacitat de canalitzar les nostres aspiracions de manera que no es tornin socialment destructives.

Així, doncs, tens a les teves mans un llibre de filosofia. Però, això sí, un que s'allunya força de les normes estilístiques del gènere: no té sistematicitat (encara que en això no es diferencia gaire de la majoria de les vacuïtats que avui es venen sota l'etiqueta de «filosofia», més divagació literària que cap altra cosa), i no hi trobaràs tampoc les típiques notes, aquesta molesta distracció que tant empipa el lector amant de la fluïdesa, especialment quan es col·loquen al final del text (encara que molts gairebé ho prefereixen: així tenen menys escrúpols a saltar-se-les). El text, en resposta a la preocupació de què es parla al principi, tracta d'avançar una tesi. Però et costarà descobrir-la, perquè veuràs que es passa d'un tema a un altre sense massa ordre i sense respectar cap jerarquia lògica (més o menys com el batibull de la barra de menús dels programes de Microsoft, que hauria de crear un premi a l'usuari que endevini a la primera on es troba una funció que no ha utilitzat encara). De manera que, en no voler presumir del que no té, el llibre renuncia a denominar les seves diverses seccions amb el digne nom de «capítols» i, atesa la «coixesa» formal que pateix, es limita a anomenar-les, tot imitant l'ús de Luis Vélez de Guevara en *El diablo cojuelo*, simplement «camades».

Camada primera. La guerra dels mons

Digui el que digui el Salm 111 parlant del temor de Déu, heus aquí el vertader principi de tota saviesa: «tu ets el centre del *teu* món; però no ets el centre *del* món». De fet, *ningú* no és el centre del món. Segurament per la dràstica raó que el món, si és infinit, *no té* centre. I Déu, ¿què? Massa aviat per respondre a aquesta pregunta. Primer caldrà saber de què estem parlant quan parlem de Déu. Aparquem de moment la qüestió (si és possible, en una zona d'estacionament mental autoritzat i, per descomptat, sense disc horari).

La distinció entre *el teu* món i *el* món és probablement l'únic que veritablement et diferencia dels altres animals. Hi ha alguns éssers humans que mai no arriben a fer aquesta distinció. Els continuem considerant humans pel principi de caritat unit a raons purament anatomofisiològiques (i perquè és molt difícil trobar indicis feaents, o «evidències», com diria qualsevol periodista semiculte que necessités demostrar que llegeix anglès, del que pensen els altres: l'ús del llenguatge gairebé mai no basta).

Tots els animals capaços d'algun nivell de consciència són centres de perspectiva sobre allò que els envolta. Però no sembla que siguin capaços d'imaginar res del que els envolta com *altres* centres de perspectiva. Ho sabem per analogia amb les nostres experiències infantils, en les quals aquesta capacitat de «posar-se al lloc d'un altre» només molt lentament i treballosa s'obre camí (en alguns casos, mai). Aquesta capacitat, d'altra banda, és l'arrel de la moral.

No només necessites saber distingir el teu món del món per ascendir a l'esglaó més alt conegut fins ara en l'escala de l'animalitat. També, i sobretot, ho necessites per ser feliç. Més ben dit: per reduir les probabilitats de ser desgraciada. Però ¿no són els animals més feliços que nosaltres? Què vols que et digui! Crec que, simplement, tenen menys oportunitats de sentir-se desgraciats, per la senzilla raó que «*se* senten menys» en general (no deixis de banda la cursiva emfàtica del reflexiu *se* en la precedent expressió entre cometes). I això és així perquè els animals no humans no sembla que tinguin Jo, aquesta font inesgotable d'angoixa i torbació, com prou bé va veure el príncep Siddharta, que responia —quan no estava, com gairebé sempre, meditant— al sobrenom de Buda. Però tenir Jo és també la condició indispensable per desenganxar-se, en alguna mesura, de les circumstàncies, de llur imprevisible esdevenir que ens sacseja en totes direccions fins a acabar amb aquest precari equilibri d'aminoàcids que anomenem vida.

Però ¿t'has adonat de la barbaritat semàntica que conté el paràgraf anterior? «Tenir Jo»! No, dona, no: el Jo no *el* tenim; *ens* té. El Jo és l'arrel de tota possessió,

el posseïdor per antonomàsia. ¿Pot posseir quelcom una pedra? Bé, a Espanya hi ha moltes hectàrees, majorment de pedregar (amb alguns garrics assedegats), que «posseeixen» representants a Corts. També sembla haver-hi llengües que posseeixen drets (a ser parlades i escrites, és clar). Però Espanya mai no ha estat molt filosòfica, que diguem (almenys des que va morir Averrois i es va exiliar Maimònides, cap al segle XII), i sí és, en canvi, molt avesada a la metonímia (que és l'art d'esmentar les coses de qualsevol manera menys pel seu nom).

Diguem, doncs, que els éssers *no* humans són aquells que *no són posseïts* per un Jo. Això fa que no es plantegin ni la meitat dels problemes que ens plantejem nosaltres. Però també fa que no puguin resoldre ni la meitat dels problemes que podem resoldre nosaltres. I els éssers humans tenim la prodigiosa capacitat de gaudir més de la possibilitat teòrica de fer moltes coses, encara que no en fem cap, que de fer-ne efectivament un nombre limitat. És això que diuen llibertat, i que amb tanta freqüència es transforma en el seu contrari: en la insuportable càrrega d'haver de triar i decidir.

Així que pensa-hi: tot el que constitueix la teva vida està, per dir-ho així, contingut en l'«embolcall» del Jo. Un Jo que, d'entrada, no sembla més que això: una pel·lícula transparent i sense gruix que al cap d'un temps es trenca, i tot el que ara hi està aglomerat es disgrega i escampa (no es destrueix, però per a tu és com si fos així, perquè tu ets la unió de tot això). Però de la mort ja en parlarem més endavant.

Si cada Jo, doncs, és un petit món entre mons, situat de manera atzarosa dins un gran món global, això s'as-

sembla bastant al que ocorre a escala còsmica: els éssers humans formem, com si diguéssim, sengles galàxies o, més modestament, sistemes planetaris, cada «astre» amb la seva òrbita pròpia. I seguint aquestes òrbites girem al voltant de... ¿què? Si féssim cas a Plató, diríem que a l'entorn del Bé, que de fet ell va comparar amb el Sol malgrat que el seu sistema astronòmic era encara geocèntric, no heliocèntric (tot i que en aquella època algun astrònom espavilat ja ho havia conjeurat, faltaven encara divuit segles perquè Nicolau Copèrnic ens baixés del burro de creure que, com a privilegiats terraquis, som el centre de l'Univers).

Per cert, ja que ens posem en pla cosmològic, convé que et recordi que no disposes (ni tu ni ningú en aquest planeta) d'un temps infinit per acabar de llegir aquest llibre o qualsevol altre (la majoria de la gent, en canvi, sembla creure que sí que disposa d'aquest temps: per això mai no acaba de llegir res, o ni tan sols comença a fer-ho). Compte, no em refereixo a tu com a individu (perdona que no usi «individua», perquè ja saps —o hauries de saber— que és despectiu), sinó com a membre de l'espècie humana, la qual està condemnada a desaparèixer de la faç (i de les entranyes) de la Terra (i segurament de l'Univers en general) bastant abans que el nostre Sol consumeixi tota la seva massa d'hidrogen i es converteixi en una estrella de les anomenades «gegants vermelles», petit monstre còsmic que acabarà «empassant-se» tots els planetes interiors del seu sistema (fins a Mart, com a mínim). De manera que ja ho saps: només disposem, a tot estirar, de quatre mil milions d'anys —estem, doncs, en plena «maduresa» del

nostre sistema solar, que ja té altres quatre mil milions d'anys d'existència a les seves espatlles siderals).

Però quan he titulat aquesta «camada» *La guerra dels mons* (títol, per cert, d'una vella pel·lícula ianqui de «marcians» de 1953) no ho he fet pensant en conflagracions còsmiques, sinó en el *bellum omnium contra omnes*, la «guerra de tots contra tots» a què al·ludeix Thomas Hobbes, aquell pessimista savi britànic del segle XVII a qui posaven dels nervis les mosques que li aterraven a la calba i que va tenir el curiós detall d'escriure una autobiografia en llatí i en vers. Utilitzava aquesta expressió quan tractava de descriure les societats humanes i cercar remei a llurs mals, segons ell consistents en el fet que, com es diu vulgarment avui, «cadascú va a la seva bola» sense tenir per a res en compte els altres, cosa que porta inevitablement al xoc continu entre els éssers humans (o així considerats).

Bé, n'hi ha que sostenen que aquesta actitud agressiva-defensiva és la «condició humana» per antonomàsia. I no seré jo qui caigui en l'irenisme angèlic de creure que, al contrari, som profundament altruistes per natura. N'hi ha prou amb observar el comportament dels nens més petits (aquests que encara no han tingut temps de ser «malejats» per la societat, com creia Rousseau): com deia —i crec que deia bé— un cert Aureli Agustí, bisbe d'Hipona, al nord de l'Àfrica romana, allà pels segles IV-V de la nostra Era, en parlar de la «innocència» dels nens no estem assenyalant llur bondat natural, sinó llur natural feblesa o escassetat de forces per fer mal (*nocere*, en llatí).

En realitat, ni poc ni massa: la veritat, com la virtut, sol estar al mig o a prop del mig. L'instint agressiu queda

indubtablement temperat per un cert instint cooperatiu (induït, si més no, per la consciència de la pròpia debilitat de l'individu aïllat; però també, en igual o major mesura, pel no menys poderós instint mimètic, del qual els primats semblen especialment dotats). És evident el resultat després de desenes de mil·lennis de presència de l'anomenat *Homo sapiens* a la Terra: si l'instint agressiu hagués predominat clarament sobre els altres, la nostra espècie s'hauria extingit (autodestruït) fa moltíssim temps (suposant que hagués arribat a consolidar-se). La qual cosa no vol dir que no sigui capaç d'autodestruir-se en el futur, perquè sí que tenia raó Rousseau quan assenyalava la capacitat de la societat, segons com estigui organitzada, per espatllar-nos.

En tot cas, sembla que també tenia raó qui va dir que l'ésser humà només es planteja els problemes que pot resoldre, encara que poques vegades els resolgui bé. La societat, aquesta mare adoptiva superposada a la mare natura, pot ser tan cruel amb els seus fills com aquesta. Però, igual que aquesta, també els pot cuidar i fer créixer. Amb l'avantatge afegit que la societat no sols pot reformar-se a si mateixa, sinó que també pot pal·liar alguns dels rigors de la natura. De manera que l'evidència del caràcter conflictiu, en major o menor mesura, de les relacions humanes no és coartada per desentendre's de la tasca de la seva gestió i de l'esforç consegüent de superació del conflicte social.

Per a això la primera cosa que cal fer és posar parcialment en dubte la nostra precedent identificació dels individus del grau *Homo* amb tants altres mons. Especialment si s'entén «món» com un tot més o menys autosuficient.